

zijn *Sittenlehre* (*Sämmtliche Werke*. Bd. IV. p. 353 v.v.) en zijn *Briefe über Geist und Buchstabe in der Philosophie* (*Sämmtliche Werke*. Bd. VIII. 270—300) roert hij dit onderwerp aan. Schelling daarentegen wierp zich met geestdrift en voorliefde op de natuurlijke zijde van den Kosmos, en hij was het dan ook, die het eerst Kants leidende gedachte, zij het ook op eigen wijze, in een aesthetische wereldbeschouwing belichaamde; een voetspoor waarin hij straks door Schopenhauer, met eigenaardige constructie, gevolgd wierd. Terwijl echter Kant het schoon geheel subjectieveert en tot onze menselijke wijze van waarneming van het *νοῦμενον* beperkt, verheft Schelling en zijn geheele school het schoon ver boven ons in den pantheïstischen „Geist”, uit wiens identiteit met de Natuur eerst het schoon geboren wordt. Hegel wierp al het gewicht van zijn reuzengeest tegenover Schelling voor het Intellect in de schaal. Al het zijn komt hem eerst in denken uit. Dit had tengevolge, dat hij uit de algemeenheid van Schellings Idealisme, tot het geïndividualiseerde verschijnen van de enkele karakteristieke gedachte kwam, en alzoo het Idealisme concreet maakte. Hem volgen pantheïsten als Vischer en belijders van den Christus als Carrière. Ook Schleiermacher beweegt zich op Hegels lijn. Maar tegenover deze subjectieve Idealisten stelt zich nu Herbart, die weigert langer het schoon in de doorschijning der idee te erkennen, en de vormen zelve als het wezen van het schoon aanprijst. Dit gaf aan zijn aesthetiek een sterk realistischen schijn, die echter allerminst werkelijk realisme wierd. Immers ook de vormen, waarin hij het schoon zoekt, neemt volgens Herbart het subject alleen door zijn eigen prisma als schoon waar. En zoo blijft de natuurlijke strijd tusschen hen, die den onderzoeker, hen, die het te onderzoeken voorwerp, en hen, die het vermogen, dat tot het genieten van het schoone bekwaamt, als uitgangspunt kiezen, nog steeds aanhouden. Een strijd, die ook op aesthetisch gebied bij vernieuwing toont, hoe de uitkomsten van ieders onderzoek niet zijn los te maken van de gegevens, waarvan hij bij zijn onderzoek uitgaat; maar juist daarom ook aan de belijders der Heilige Schrift den moed geeft, om niet langer de Schriftelijke praemissen op aesthetisch gebied schuchter toe te dekken.

⁷²⁾ Of gelijk Zimmermann het uitdrukt: *Wie im Dogmatismus die Einerleiheit des Objects, so repräsentirt im Kriticismus die Wesensgleichheit der Subjecte die verbindende Einheit der Vorstellungen. Sie zijn Geschichte der Aesthetik.* Wien, 1858. p. 382.

⁷³⁾ Cf. HERDER in zijn *Metacritik* en *Kalligone*. Zimmermann zegt schoon, dat Herder uit plichtsbef opioneerde, „Weil er der Apostel der Allverständlichkeit und Allverbreitung der Bildung das Privilegium einer denkberechtigten Kaste höher organisirter Geistes-aristocraten hervorberechen sah.” HERDER, o. l. p. 425. In het geroep, dat van liberale zijde over het „denkend en niet-denkend deel” der natie opging, vond deze profetie van Herder hare vervulling. Nog sterker wierd zijn voorgevoel bewaarheid, toen de theorie uit Leiden kwam, dat zekere machtiger families geroepen waren om te regeeren, en het volk om te gehoorzamen. En minder stuitend, maar gevaarlijker nog, is het denkbeeld, dat eigenlijk het volk zich moet laten vertegenwoordigen door *Vertrauensmänner*, overmits dan deze uitverkorenen altoos uit den adel van geboorte, uit de plutocratie van het geld of uit de aristocratie van het intellect genomen worden.

⁷⁴⁾ Kant bedoelde natuurlijk alleen, dat het recht van beslissing zou gegeven worden aan de subjecten, die „Wesensgleichheit” met hem hadden, en dat elk dissident, waaronder elk belijder van de Heilige Schrift, als abnormaal ontwikkeld, om geen harder woord te bezigen, buiten het kapittel zou worden gezet. Maar dit